

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Изборно веће

Пошто смо на седници Изборног већа Филозофског факултета у Београду од 5. новембра 2021. године изабрани у комисију за припрему реферата о кандидатима за избор једног доцента за ужу научну област Општа историја средњег века и помоћне историјске науке (тежиште истраживања Помоћне историјске науке) са 50% пуног радног времена на Катедри за општу историју средњег века и помоћне историјске науке Одељења за историју, част нам је да на основу увида у поднети материјал поднесемо Већу следећи

РЕФЕРАТ

На конкурс за наведено радно место који је објављен 17. новембра 2021. у листу *Послови* бр. 960, пријавио се један кандидат – др Жарко Вујошевић, доцент на Катедри за општу историју средњег века и помоћне историјске науке Одељења за историју Филозофског факултета у Београду.

1. Биографија

Жарко Вујошевић је рођен 6. маја 1976. у Београду. Основну школу и гимназију завршио је у Земуну. Студије историје на Филозофском факултету Универзитета у Београду завршио је 2002. одбраном дипломског рада „Стари завет у аренгама повеља Стефана Душана“ на Катедри за општу историју средњег века и помоћне историјске науке. На истој катедри 2008. одбранио је магистарску тезу „Стари завет у аренгама средњовековних српских и бугарских повеља“, а 2016. докторску дисертацију „Српска владарска канцеларија у средњем веку. Студија из упоредне дипломатике“. Између 1999. и 2003. студирао је теологију на Богословском факултету СПЦ у Београду.

Од 2003. до 2013. био је запослен у Балканолошком институту САНУ, у звањима истраживач-приправник и истраживач-сарадник. У марту 2013. прелази на место асистента на Катедри за општу историју средњег века и помоћне историјске науке Филозофског факултета у Београду. У јуну 2017. унапређен је у звање доцента. Од

2008. члан је Управног одбора удружења International Centre for Archival Research (ICARUS) са седиштем у Бечу.

Области кандидатовог научног истраживања и институционалног ангажмана су црквена и политичка историја средњег века; помоћне историјске науке, посебно дипломатика; писано наслеђе средњовековног Балкана; пројект-менаџмент и међународна сарадња. Закључно са годином 2021. објавио је 30 самосталних и коауторских радова у домаћим и страним научним часописима и зборницима.

У раду користи активно знање немачког, енглеског и бугарског језика, пасивно знање француског и руског, као и старословенски, латински и старогрчки језик.

2. Научноистраживачки рад кандидата

У периоду између избора у доцента (јуни 2017) и радова предатих уз конкурсну пријаву, Вујошевић је написао шест радова и припремио за штампу монографију насталу на основу докторске дисертације *Српска владарска канцеларија у средњем веку. О развоју једне предмодерне установе*. До тренутка састављања овог реферата за објављивање су прихваћени али још нису одштампани поменута монографија (M41) и радови *Encoding Charters in Preparation for a Diplomatic Semantic Web*, Festschrift Michael Gervers, Routledge, London (коаутор G. Vogeler) (M13), односно *Treaties between Serbia and Dubrovnik (Ragusa): Reflections of Political Relations in Diplomatic Forms (12th–15th Centuries)*, Quellen zur Geschichte der „internationalen“ Beziehungen zwischen politischen Zentren in Europa und der Mittelmeerwelt (ca. 800–1600): Briefe – Urkunden – Verträge. Beiträge des 15. Kongresses der Commission Internationale de diplomatie (Leipzig 2018), hgg. von W. Huschner und S. Roebert (Italia Regia 7, Leipzig) (коаутор Н. Порчић) (M31). У наставку прилажемо кратак приказ објављених радова: три рада из научних часописа и зборника (M14, M22, M24) и један рад саопштен на научном скупу (M31), с обзиром да већ на основу њих кандидат испуњава и премашује услове за реизбор у звање доцента.

1. Врањина и Св. арханђели у Јерусалиму – још један осврт на традицију даровне повеље цара Стефана Душана, Историјски часопис 66 (2017) 237–255. (M24)

У раду се анализира повеља цара Стефана Душана из средине 14. stoleћа, којом је, између осталог, ова обитељ на некадашњем острву у Скадарском језеру требало да

буде потчињена манастиру Св. арханђела Михаила и Гаврила у Јерусалиму. Уместо оригинала сачувана су три примерка неједнаке традиције, настала у различито време, у различитим околностима и са различитим побудама. Циљ рада је да унеколико допуни одавно започету расправу (најпре између осталих И. Руварац, касније В. Мошин, у новије време Ђ. Бубало) о њиховом међусобном односу и степену аутентичности. Посебна пажња поклања се хиландарском примерку (Хил. 131) и његовој изворној вредности, уз разматрање о могућем предлошку према коме је сачињен. Рад садржи ново издање диспозитива, санкције и завршних формула овог акта. Уз његов снимак, у прилогу се дају и фотографије дубровачког примерка (са датумом 1348).

2. *Old Wine into New Skins: The Charters Database Diplomatarium Serbicum Digitale, Power in Landscape. Geographic and Digital Approaches on Historical Research*, hgg. von M. Popovic, V. Polloczek, B. Koschicek, S. Eichert, Leipzig 2019, 215–225. (M14)

Предмет овог чланка је приказ рада на изради дигиталне базе српских средњовековних повеља и писама – *Diplomatarium Serbicum Digitale (DSD)*, настао у склопу пројекта САНУ (Балканолошки институт) 2015. године. Реч је о виртуелном архиву који нуди слику продукције дипломатичке грађе. У раду се расправљају најважнији елементи како техничких, тако и истраживачких питања које пројекат покреће.

3. *Das Phänomen Herrscherkanzlei im mittelalterlichen Serbien*, Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde 66 (2020) 239–276. (M22)

Циљ овог рада је представљање природе средњовековних српских краљевских исправа и околности њиховог настанка, као и да се предложи реконструкција организације и начин функционисања писарске службе која их је произвела. Због специфичних историјских и научних фактора, резултати се заснивају првенствено на анализи унутрашњих карактеристика докумената и на поређењу са одабраним „моделима канцеларија“ из Западне Европе и Византије.

Анализа се односи на простор средњовековне Србије у периоду стварања сачуване грађе (крај 12. – средина 15. века). За овај период идентификовано је 325 релевантних докумената (повеља и писама). Термин „канцеларија“ се користи искључиво у складу са конвенцијом, не само зато што не налази подршку у изворима, већ и због резултата истраживања: они захтевају разумевање феномена српске

краљевске канцеларије као предбирокарске структуре, у којој су импровизација и *ad hoc* решења у изради и издавању докумената била чешће правило него изузетак.

Изражена превага повеља над писмима открива важност првих као јединствених и трајних доказа о власништву или датом праву. Анализа оригинала (око 55% материјала) и секундарне традиције показује да издаваоци нису правили ни копије ни регистре докумената, као и да је терет знатног дела дипломатичке продукције био на примаоцима. Документарном праксом, по својим ефектима и обиму, није управљала организациона јединица државног апарата, већ је највише зависила од активног политичког ангажовања владара на датој области и од различитих датих фактора.

Будући да је била неодвојива од личности владара, „канцеларија“ је деловала делом и путем усмених наредби и споразума. Његов формални оквир, као што су места издавања и креатори докумената, као и њихове одабране унутрашње карактеристике такође дају тачну представу о разноврсности облика и садржаја. Припадници владарске пратње различитих рангова и одговорности (писци, логотети, протовестијари, племићи, клирици) идентификовани су као укључени у израду докумената. Они су пословали по потреби и у зависности од природе датог правног посла и појединачних прималаца. Тек средином 14. века први трагови организоване структуре на челу са логотетом постају уочљиви. Овај логотет, као „први министар“, био је одговоран за односе са домаћим и страним силама. Ипак, ни тада ова флексибилна писарница није сматрала да је неопходно да стандардизује сопствене „производе“, већ је наставила да користи прагматичнији приступ. Ово је посебно уочљиво у грчким и латинским документима, који су у потпуности сачињени у складу са византијским и западним обрасцима. У периоду политичке кризе пре османског освајања није преостало времена да се владарска канцеларија развије у институцију упоредиву са савременим моделима који су у исто време постојали другде у Европи.

4. *On the Role of the Clergy in the Composition of Serbian Medieval Royal Charters*, Иницијал 7 (2019) 73–82. (M31)

У раду су представљена и анализирана сведочанства српских владарских повеља средњег века о учешћу припадника свештеничког staleжа у састављању, писању и оверавању докумената. Духовна лица у овој улози помињу се само у исправама до проглашења царства (1346), а и до тада су сразмерно и можда неочекивано малобројна, поготову ако се има у виду да је доказана њихова кључна улога у

канцеларијским пословима средњовековних владара централне и западне Европе, делом и Византије. Додуше, страни истраживачи су ту улогу могли да препознају тек посредним путем, тумачењем обимне грађе, тј. поређењем диктата и писма релевантних извора у одговарајућем историјском контексту. Далеко мањи истраживачки потенцијал домаћег материјала не дозвољава доношење сигурних закључака у том, и у случају Србије очекиваном правцу, али допушта да се препознају основни модели ангажмана свештенства у изради владарских докумената.

Анализом расположиве документарне грађе могли смо да препознамо припаднике свештенства као писаре у сталној владарској служби (свештеници Братко краља Драгутина и Петар краљице Јелене, можда монах Антоније краља Милутина), као састављаче (диктаторе) текстова повеља у сталној или повременој владаревој пратњи (архиепископи Сава, Арсеније и Никодим, игуман Студенице Сава око 1300, епископи Сава хумски и Василије из друге половине 13. века), а неки су истовремено преузимали улоге писара и рекогносцената (поменути монах Антоније и можда митрополит скопски Јован). Коначно, као представници дестинатара, црквена лица су састављала и писала документе који су затим подношени владару на потпис (игуман Хиландара Арсеније).

Кључну улогу свештенства у изради повеља за црквене дестинатаре свакако потврђује анализа аренги, присутних у око 80% докумената овог типа. Континуирано ауторство истакнутих прелата, пре свега из хиландарског круга, у аренгама се може посредно пратити све до времена деспота Стефана Лазаревића, при чему се горњи списак актера дипломатичке продукције у том смислу проширује именима архиепископа Данила II, патријараха Саве IV и Спиридона, као и митрополита серског Јакова. Изнета разматрања показују да су клирици из владареве пратње, као и они из манастирских средина које су дариване повељама, уз припаднике високе јерархије све до 15. века били главни носиоци „унутрашњег“ правног саобраћаја, али су вероватно имали значајан удео и у комуникацији са спољним факторима претежно световног статуса.

Поред наведених оригиналних научних радова, кандидат је објавио и вредан стручни текст Дипломатика и историографија: пројекат едиције повеља цара Лудвига Побожног и његови резултати, Иницијал 6 (2018) 203–211. Овај рад приказује пројекат едиције и његов главни резултат – тротомну публикацију, али расправља и о

његовом доприносу дипломатици и медијевистици уопште. Посебно су истакнути резултати везани за истраживање феномена владарске канцеларије и природе повеље као правног инструмента, као и они који намећу ревизију досадашњих закључака о изградњи црквене организације у Саксонији током 8. и 9. века.

3. Рад у настави, стручно-професионални допринос и сарадња са другим образовним и научноистраживачким установама у земљи и иностранству

С обзиром на приложену анализу Вујошевићевих радова, јасно је да је он изузетно добар кандидат, неспорно квалификован за место доцента чије је тежиште научног истраживања из области помоћних историјских наука. Истовремено, Вујошевић је показао таленат и ентузијазам за педагошки рад. О томе сведоче резултати студентске евалуације (од 4,67 до 5,0 у свакој анкети), као и активно учешће колеге Вујошевића у међународним и домаћим научним пројектима и радионицама везаним за дипломатику, у које је увек спреман да укључи заинтересоване студенте. Навешћемо неке од његових активности, које, верујемо, својим квалитетом и разгранатостју сведоче о његовом елану на популаризацији помоћних историјских наука као тежишту његовог научног занимања, али и о успешним резултатима у његовој међународној научној сарадњи, као и о вољи да их преточи у плодне пројекте који ангажују већи број домаћих истраживача:

- Коуредник зборника радова са међународне конференције „Archives and Archival Research in the Digital Environment“, одржане у септембру 2019. на Филозофском факултету у Београду – у припреми

- Организација међународног научно-архивистичког скупа „Digital Archiving of Medieval Documents: Concepts and Experiences” – Београд, Балканолошки институт САНУ, јуни 2018.

- Организација међународног научно-архивистичког скупа „Archives and Archival Research in the Digital Environment” у оквиру 24. конгреса International Centre for Archival Research (ICARUS) – Београд, Филозофски факултет, у сарадњи са Историјским архивом Београда и Аудиовизуелним архивом и центром за дигитализацију САНУ, септембар 2019.

- Руководилац међународног пројекта „Community as Opportunity. The creative archives' and users' network“ при Балканолошком институту САНУ у оквиру програма „Creative Europe“ Европске комисије

- Организација циклуса предавања „Ad fontes online“ са међународним учешћем – Центар за теорију историје Филозофског факултета Београд у сарадњи са Балканолошким институтом САНУ, пролећни семестар 2017.

- Организација научно-истраживачке радионице „Дигиталне едиције средњовековних докумената: пројекат Српског дигиталног дипломатара“ – Филозофски факултет Београд, новембар 2018.

- Организација циклуса онлајн предавања ICARUS-Lectures од септембра 2021.

- Учешће у програму „Kollaboratives Archiv“ пројекта Monasterium.net у реализацији International Centre for Archival Research

- Рад на пројекту „Српски дигитални дипломатар“ у сарадњи са Балканолошким институтом САНУ и Аудиовизуелним архивом и центром за дигитализацију САНУ од 2019.

- Рад на пројекту „The royal charters of medieval Serbia and the possibilities of digital information modelling: From an object-oriented database to a digital edition“ у сарадњи са Центром за информационо моделирање у друштвеним наукама Универзитета у Грацу (Zentrum für Informationsmodellierung in den Geisteswissenschaften der Universität Graz) од марта 2020.

Закључак

Све горе речено наводи комисију за писање реферата о кандидату да једногласно предложи Изборном већу Филозофског факултета да реизабере колегу др Жарка Вујошевића у звање доцента на Катедри за општу историју средњег века и помоћне историјске науке. Радови које смо анализирали у овом реферату, који премашују услове за реизбор у звање доцента, јасно су сведочанство о квалитету његовог научног рада, а Вујошевићев запажен ангажман у настави, као и, посебно, његова међународна активност на промоцији помоћних историјских наука као засебне научне дисциплине, остављају нас у пуном уверењу да је начињен добар избор који

обећава да прави кандидат долази на место на којем му се отвара даљи успешан научни и педагошки пут.

У Београду,
11. фебруара 2022.

Комисија у саставу:

др Смиља Марјановић-Душанић, редовни професор
Филозофски факултет у Београду

др Небојша Порчић, ванредни професор
Филозофски факултет у Београду

др Невен Исаиловић, виши научни сарадник
Историјски институт Београд